

DOI: 10.32347/2076-815X.2024.85.462-474

УДК 349.4

д.т.н., професор **Петраковська О.С.**,
petrakovskaolga@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9437-9730, H-index 7,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
к.т.н., доцент **Трегуб М.В.**,
tregub.m.v@nmu.one, ORCID: 0000-0002-2205-5622, H-index 5,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» націлена на впровадження в Україні європейських життєвих стандартів та на зайняття провідних позицій у світі. Її основу становлять чотири ключові напрямки: розвиток, безпека, відповідальність та гордість. У контексті формування вектору відповідальності, на перших етапах децентралізації проводилося делегування влади територіальним громадам для самостійного вирішення питань місцевого значення та сприяння власному добробуту, при цьому вони опосередковано несуть відповідальність за загальний розвиток країни. Ключовим аспектом цього напрямку є децентралізація та реформа державного управління. Мета політики децентралізації полягає в відмові від централізованої моделі управління, забезпеченні спроможності місцевого самоврядування та створенні ефективної системи територіальної організації влади в Україні. Це включає повне втілення принципів Європейської хартії місцевого самоврядування, а також засад субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування. Процес реалізації реформи децентралізації триває десятиріччя і має певні якісні і кількісні характеристики, аналіз яких дозволяє зрозуміти і відчувати його динаміку.

Ключові слова: територіальна громада; розвиток; сталість; спроможна громада.

Постановка проблеми.

Одним із результатів реформи децентралізації в Україні, яка стартувала у 2014 році, є формування територіальних громад (ТГ) утворених шляхом добровільного об'єднання. Основною метою цієї реформи є передача певних повноважень влади та фінансових ресурсів з центрального рівня до місцевих громад з метою формування ефективних та автономних систем місцевого управління. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1], ТГ села, селища, міста – є первинним суб'єктом місцевого

самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень. Саме на ТГ покладено зобов'язання щодо забезпечення сталості прийняття управлінських рішень за умов наявної фінансової автономії. Важливо, що наявні лише два випадки, коли місцеве самоврядування може бути обмежено – це в умовах воєнного чи надзвичайного станів.

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [2] – є фундаментальним для розуміння принципів добровільного об'єднання, що базуються на конституційності та законності, добровільності, економічній ефективності, з врахуванням державної підтримки, повсюдності місцевого самоврядування, прозорості та відкритості, а також відповідальності. Статтею 4 [2] передбачається, що об'єднання здійснюється з урахуванням таких вимог:

- у складі ТГ не може існувати іншої ТГ, яка має свій представницький орган місцевого самоврядування;
- територія ТГ має бути нерозривною – межі ТГ визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад ТГ, що об'єдналися;
- ТГ має бути розташована в межах території Автономної Республіки Крим, однієї області;
- під час прийняття рішень щодо добровільного об'єднання ТГ беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники, що впливають на соціально-економічний розвиток ТГ;
- якість та доступність публічних послуг, що надаються в ТГ, не можуть бути нижчими, ніж до об'єднання;
- об'єднання ТГ здійснюється відповідно до перспективних планів формування територій громад Автономної Республіки Крим, області.

Окрім наведених вище вимог додатково можна говорити про необхідність здійснення об'єднання навколо якогось центрального населеного пункту, який має найбільш розгалужену інфраструктуру і найголовніше – є практично рівновіддаленим від усіх інших частин ТГ.

Наведені вимоги, які пов'язані з добровільним об'єднанням ТГ на перший погляд є простими, зрозумілими. Фактично, процес децентралізації триває вже 10 років, але його динаміка на різних етапах була неоднаковою, що спричинено різними підставами. У зв'язку з цим, систематизація питань пов'язаних із об'єднанням ТГ, та виявлення основних проблем, що потребують обговорення є доречним і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науково-прикладні аспекти щодо забезпечення процесу децентралізації та методологічні підходи до оцінки розвитку територіальних громад у сучасний період розглянуті в публікації [3]. Акцентовано увагу на необхідності дослідження форсайту як технології прогнозування розвитку територіальної

громади та систематизовано переваги та недоліки впливу фінансової децентралізації на процеси ефективного розвитку на місцевому рівні. Авторами проаналізовано економічну діяльність територіальних громад в різних областях України. За рахунок проведеного економіко-математичного моделювання запропоновано максимізувати економічну ефективність ТГ. Розрахунки показали статистично значущий вплив децентралізації на добробут населення територіальної громади та формування позитивного інвестиційного клімату.

В сучасних умовах важливого значення набули питання аналізу сучасного розвитку громад областей України в умовах дії воєнного стану [4] та у післявоєнний період [5].

Авторами [4] викладені власні пропозиції, спрямовані на забезпечення реалізації Конституції України та інших профільних нормативно-правових актів. У результаті виконаного дослідження зазначається, що громади областей, які завдяки реформуванню стали ефективнішими, продемонстрували стабільність навіть в умовах війни. Основною функцією місцевої влади є забезпечення життєдіяльності громад, надання необхідної підтримки та створення адміністративних послуг. Наголошено, що ТГ в умовах воєнного стану мають використовуватися наявні фінансові, матеріальні, кадрові та інші ресурси максимально раціонально. Пріоритетним спрямуванням для матеріального забезпечення є поточні потреби, потреби внутрішньо переміщених осіб та перспективні проекти для зростання та розвитку регіону. Зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правового забезпечення та ухвалення нових положень, наприклад, щодо розподілу функціональних обов'язків для громад, які знаходяться в зонах бойових дій чи під окупацією, або на територіях, де не ведуться бойові дії.

У статті [5] визначені цифрові інструменти та платформи антикризового управління територіальними громадами, які згруповані за проектами реконструкції виробничих потужностей. Представлено Стратегію інформаційного моделювання антикризового управління територіальними громадами для цільового інвестування проектів реконструкції нерухомого майна. Досліджено напрямки інформаційного моделювання антикризового управління на основі опису бізнес-процесів, що підтримуються інвестиціями. Представлено національну інвестиційну програму проектів реконструкції виробничих потужностей України та реалізації широкомасштабної програми підвищення енергоефективності країни в післявоєнний період. Наведено планові показники ризиковості інвестування коштів у відбудову промислових об'єктів територіальних громад Запорізької та Херсонської областей, модернізацію яких планується розпочати посередниками Західного регіону України у післявоєнний період.

Запозичення ефективних практик закордонного досвіду сталого використання периферійних територій ТГ може активізувати цей процес в Україні. Майбутнє внутрішніх периферій, які страждають від демографічного спаду (ESPON, 2017), що загрожує виживанню їх відповідної екологічної та культурної спадщини, є важливим викликом для всієї Європи [6]. Нагальність вирішення деяких тривалих проблем, що стосуються внутрішніх периферій (депопуляція, старіння населення, обмежена доступність, економічна маргінальність), була визнана та частково вирішена через європейські та національні стратегії. Однак деякі ключові проблеми все ще потрібно вирішити: змінити риторику внутрішніх периферій як маргінальних територій, зосередившись на їх потенціалі; посилення участі громад у формуванні власного майбутнього; краще вирішення складних відносин між містом і селом. Розроблено триетапний методологічний шлях для запуску процесів розвитку на основі мультидисциплінарного та багатомасштабного підходу та залучення місцевих громад до спільного розробки бачень і стратегій для стійкого та сталого розвитку. Запропонований методологічний шлях, випробуваний на деяких територіях Південної Італії, може бути легко відтворений в інших європейських контекстах, які, згідно з політикою згуртованості ЄС на 2021–2027 роки, спрямовані на зменшення територіального та соціально-економічного дисбалансу для сприяння сталому розвитку.

Цікавим є шотландський досвід запровадження децентралізації в громадах [7]. З початку 1990-х років були запроваджені нові засоби політики, багато з яких базувалися на спільних діях для підвищення стійкості. Шотландія розробила широкий і відмінний діапазон політик для підтримки сталого розвитку сільських територіальних громад, які пов'язані за територіальних принципом розміщення. У публікації розглядається внесок специфічної політики територіальних громад та політики співпраці щодо переходу до сталого розвитку, спираючись насамперед на політику Шотландії, але порівнюючи цю політику з політикою інших розвинутих економік.

За часи реформи децентралізації багато наукових публікацій присвячені різним аспектам діяльності ТГ. Особливе значення, враховуючи завдання дослідження, мають нормативно-правовий, земельний, фінансовий, адміністративний аспекти [8-11, 12, 14] формування і функціонування ТГ. Проте, варто зазначити, що у наукових публікаціях не достатньо досліджено питання динаміки і перспективи розвитку ТГ як динамічних складних систем, які спричинені певними передумовами.

Постановка завдання. Через стрімкі зміни у політичному, соціальному, економічному, демографічному і нормативно-правовому аспектах розвитку України важливим питанням залишається векторизація подальшого розвитку

ТГ. Спираючись на наявні ретроспективні матеріали процесу децентралізації в Україні, метою публікації є систематизація наявної інформації щодо динаміки розвитку ТГ.

Виклад основного матеріалу. Загальне розуміння процесу децентралізації в Україні розпочинається у 2015-2017 роках, коли з'являються перші нормативно-правові акти України, які регулюють відповідний процес. Реформа децентралізації в Україні відбувалась в 2 етапи:

- перший етап – з 2015 по 2019 рр.
- другий – з 2019 по 2021 рр..

Законодавством передбачалось [13], що громади будуть утворюватися згідно перспективних планів формування територій громад, проте фактично закон дозволяв громадам об'єднуватися незалежно від затверджених перспективних планів, і на практиці перспективні плани часто відображали вже об'єднані громади.

Важливо, що адміністративна реформа і перехід від окремих населених пунктів до ТГ відбувалась достатньо динамічно та вже на першому етапі процесу децентралізації вдалося досягти значних успіхів (рис.1).

Рис. 1. Результати першого етапу децентралізації в Україні

Важливо, що загалом процес децентралізації мав завершитися у 2021-2022 роках. Проте обмеження внаслідок дії COVID-19, вибори Президента України та повномасштабна збройна агресія Росії проти України не дозволили у повній мірі завершити розпочате. Станом на сьогодні результати децентралізації є зафіксованими на певних статистичних показниках об'єднання громад (рис. 2).

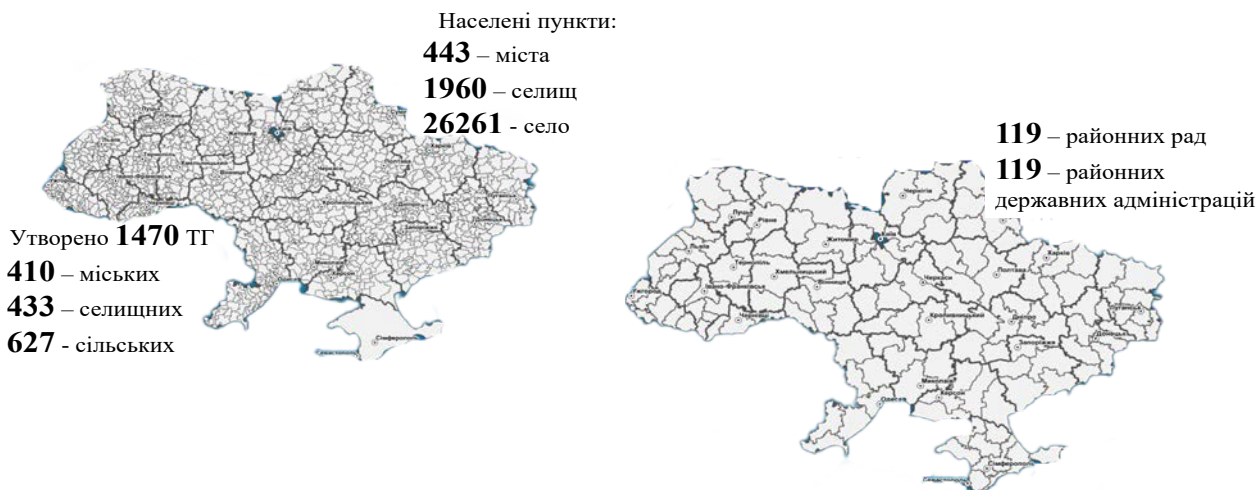

Рис. 2. Сучасні результати децентралізації у розрізі реформування адміністративно-територіального устрою

Результатом завершення процесу децентралізації стала нова система адміністративно-територіального устрою базового рівня і субрегіонального (районного) рівнів. У 2020 року стало 1470 територіальних громад замість 11250, і 136 районів, замість 490. Таким чином, у результаті адміністративної реформи кількість громад зменшила в 7,6 разів і кількість районів в 3,6. У ТГ об’єдналися 410 міських (включаючи м. Київ), 433 селищних і 627 сільських громади і увійшли 443 міста, 1960 селищ та 26261 село.

Всього в Україні, станом на січень 2022 р. до початку повномасштабного вторгнення, сформовано 1469 ТГ, з яких 409 міські громади, 435 – селищні і 625 сільські. Результати аналізу формування ТГ в розрізі областей надані на рис. 3.

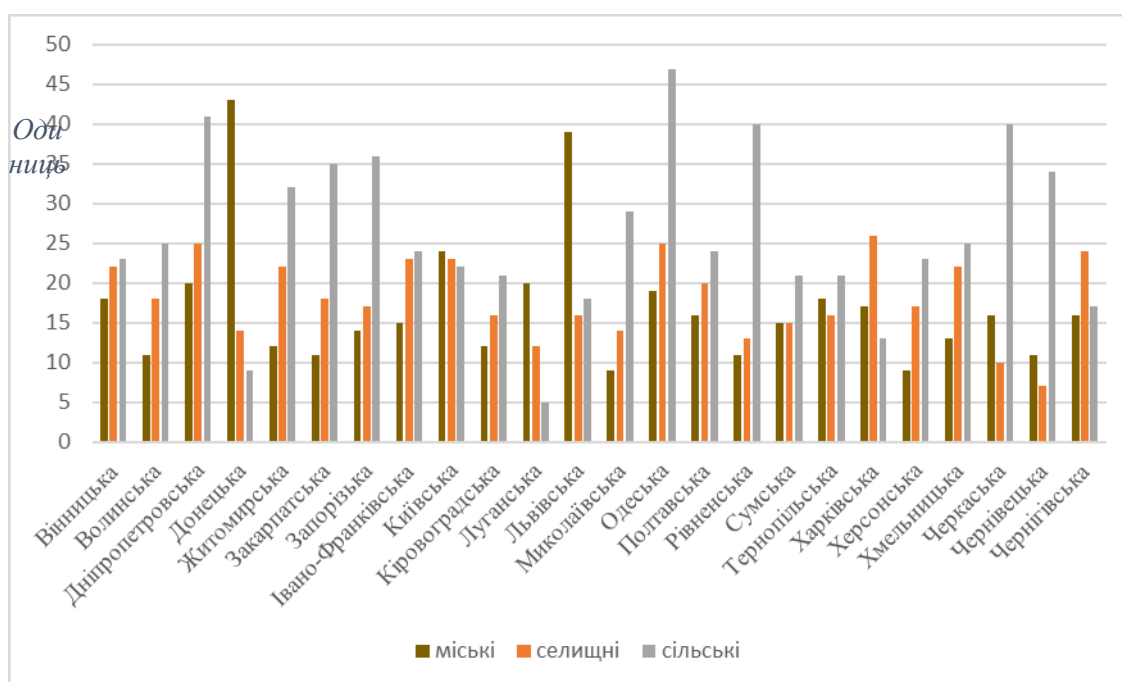

Рис. 3. Формування ТГ шляхом об’єднання по областях

Статистичні дані свідчать, що найбільша кількість громад утворено в Одеській (91), Дніпропетровській (86) та Львівській (73) областях. Найповільніше цей процес відбувався в Кіровоградській (49), Херсонській (49) і Луганській (37) областях, в 76% областей, цей показник коливається в діапазоні 50-70. Найбільша кількість міських ТГ створені в Донецькій (43) і Львівській (39) областях.

Динаміка створення ТГ з 2015 по 2021 року представлені на рис.4, однак варто усвідомлювати, що дані наведені на рис. 3 та рис. 4 після закінченні війни підлягають перегляду і вже зараз варто мати подальшу візію розвитку.

Важливими акцентами при об'єднанні ТГ є послідовність їх формування та спроможність, визначені в [13]. Формування спроможних територіальних громад здійснюється у наступній послідовності:

- визначення потенційних адміністративних центрів спроможних територіальних громад та зон їх доступності;
- визначення переліку територіальних громад, що входять до складу спроможних територіальних громад;
- проведення оцінки рівня спроможності.

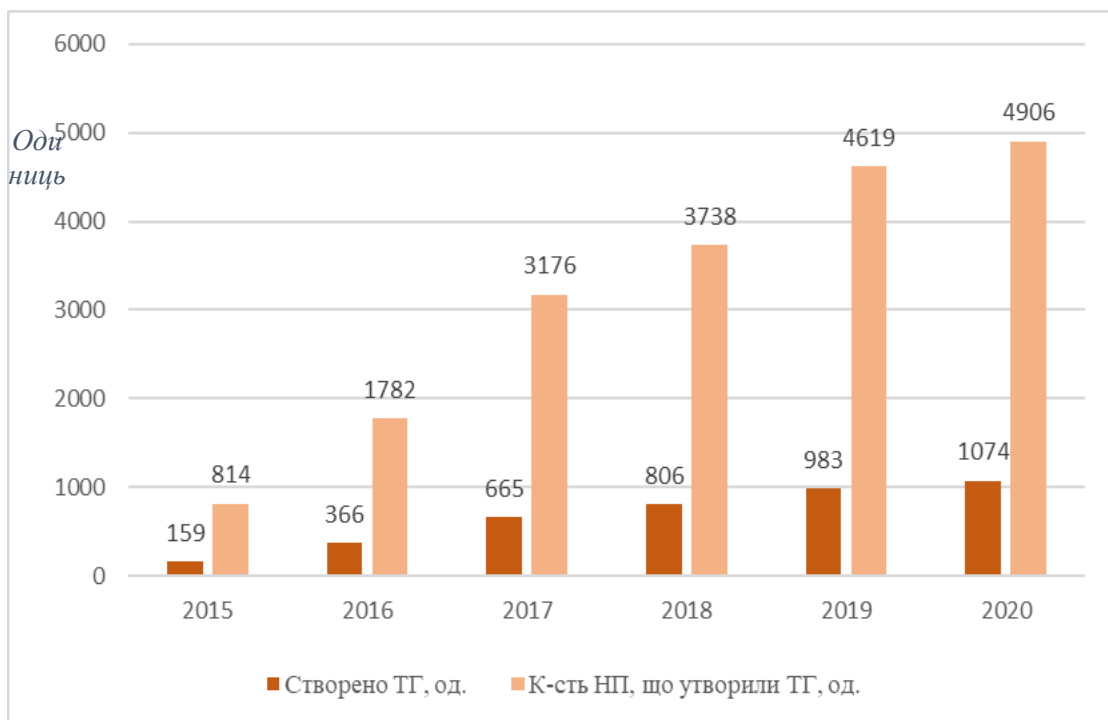

Рис. 4. Динаміка об'єднання територіальних громад

Критеріями оцінки рівня спроможності, окрім іншого, визначено чисельність населення, що постійно проживає на території спроможної ТГ, площа території та частка місцевих податків та зборів у доходах бюджету, що вимагає проведення додаткових досліджень, які дозволять виявити рівень

спроможності територіальних громад, що утворились шляхом об'єднання. Систематизовані дані щодо динаміки розвитку ТГ були б недосяжними, якби не декілька важливих передумов, які загалом формують філософію забезпечення об'єднання ТГ, а саме:

- забезпечення прозорості процесу об'єднання на умовах вільного волевиявлення;
- децентралізація створила умови за яких органи місцевого самоврядування наближені і фактично живуть в умовах суспільства, проблеми якого вирішують;
- об'єднання на підставі існуючих подібних історичних, географічних, соціально-економічних, природних, екологічних, етнічних, культурних передумов розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, фактично є підставою до їх подальшого розвитку, а наявні унікальності призводять до синергетичного ефекту для подальшого ефективного функціонування.

Усі наведені вище складові дозволили говорити про важливу і обґрунтовану зміну назви: від адміністративно-територіальної одиниці, яка є максимально знеособленою, до ТГ, яка має чітку прив'язку до певної місцевості і громадян, які є основою подальшого розвитку ТГ. Проаналізовані матеріали і визначена динаміка розвитку ТГ говорить про правильність реформи – дані на рис. 4 говорять про перманентний ріст, який підтверджується на практиці збільшеннями надходжень до бюджетів громад, а також позитивною демографічною динамікою (у період до повномасштабного російського вторгнення) для спроможних ТГ. Між областями продовжують існувати відмінності щодо розмірів та кількості ТГ, демографічної ситуації та ресурсного забезпечення.

З метою обґрунтованого прийняття рішень, потребує переосмислення процес подальшого формування спроможних громад, який би враховував особливості функціонування ТГ під час дії воєнного стану. У цьому векторі варто враховувати специфіку громад, яка полягає в спектрі всіх проблем, пов'язаних з наслідками військової агресії. Окремо мають досліджуватись питання для ТГ які зараз знаходяться на тимчасово непідконтрольній Україні території, які певний час були в окупації і зараз деокуповані, а також ТГ, які знаходяться в зоні активних бойових дій. Очевидно, що напрями їх розвитку, з урахуванням соціальної, економічної, просторової та ресурсної складових будуть різними. У цьому процесі також можуть виявитися нові завдання щодо їх переформатування і зміни меж, а отже загальні критеріальні показники мають бути переосмислені і переглянуті з урахуванням наведених вище складових.

Висновки та пропозиції.

Статистичні дані які характеризують процес формування територіальних громад шляхом об'єднання ілюструють постійні темпи зростання впродовж реформи децентралізації. Формування територіальних громад відбувалось достатньо динамічно, нерівномірність в утворенні громад міського, селищного і сільського типу по областях зумовлена соціально-економічними і природними особливостями областей і населених пунктів, які об'єднуються.

Наслідки повномасштабного російського вторгнення в Україну спричиняють нові виклики до процесу децентралізації і підстав формування територіальних громад.

Перелік посилань

1. Про місцеве самоврядування в Україні, Закон України, від 21.05.1997 № 280/97-ВР, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 01.02.2024).
2. Про добровільне об'єднання територіальних громад, Закон України, від 05.02.2015 № 157-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>. (дата звернення: 01.02.2024).
3. Sodoma, R., Sadura, O., Kudak, K., Kotys, N., Panukhnyk, O., & Blishchuk, K. (2023). Territorial communities of Ukraine in the context of decentralization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 45(3), 306–313. <https://doi.org/10.15544/mts.2023.31>
4. Kamardina, Yu. V., Chinchin, K. I. (2023). Rozvytok terytorialnykh hromad v umovakh voiennoho stanu [Development of territorial communities under the conditions of marital state]. *Visnik Mariupol's'kogo derzhavnogo univertitetu. Seriâ: Pravo*, 25, pp. 85–93. <https://doi.org/10.34079/2226-3047-2023-13-25-85-93>.
5. Trusova, N., Plotnichenko, S., Huhul, O., Voronina, Y., Horbova, N. (2023). Reconstruction of the Real Estate the Territorial Communities in the Digital Space of Anti-Crisis Management. *Economic Affairs*, Vol. 68, No. 03s, pp. 693-704. <https://doi.org/10.46852/0424-2513.2s.2023.10>.
6. Galderisi, A., Limongi, G. (2024). A methodological path to foster inner peripheries' sustainable and resilient futures: A research experience from Southern Italy. *Futures*. Volume 156. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2024.103320>.
7. Slee, B. (2024). Collaborative Action, Policy Support and Rural Sustainability Transitions in Advanced Western Economies: The Case of Scotland. *Sustainability*, 16, 870. <https://doi.org/10.3390/su16020870>
8. Tregub, M., & Trehub, Y. (2015). Substantiation of land management methods of industrial cities. *New Developments in Mining Engineering*, 449-452.

9. Chykarenko, I., Mamatova, T., Chykarenko, O., Sergienko, E., Martseniuk, O. (2020). Organizational and Legal Aspects of Elaboration of Amalgamated Territorial Communities Sustainable Development Strategies. *International Journal of Management*, 11 (5), 2020, pp. 1084-1093, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3632665>.

10. Ivanova, S., Gainutdinova, L., Kvitka, S., Shvydenko, M., Kulishova O., (2021) Models of management of the territorial community nature resources' rational use E3S Web Conf. 255 01025. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125501025>.

11. Krushelnytska, T., Kakhovska, O., Kurinnyi, O., Matveieva, O. (2017). Main features of Ukrainian monetary policy during the post-crisis economy reformation. *Banks and Bank Systems*, 12(4), 189-202. [https://doi.org/10.21511/bbs.12\(4-1\).2017.07](https://doi.org/10.21511/bbs.12(4-1).2017.07).

12. Петраковська, О.С., Михальова, М.Ю. (2021). Законодавче регулювання механізмів просторового розвитку територіальних громад Тези доповіді на Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні технології у плануванні територій», Одеса, 7 - 9 жовтня 2021, С. 97-102.

13. Тимечко, І. (2019). Територіальна громада у транскордонному просторі: чинники, закономірності, пріоритети розвитку: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2019. 444 с. <https://ird.gov.ua/irdp/p20190008.pdf>.

14. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад, постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 01.02.2024).

Doctor of Technical Science, Professor **Olha Petrakovska**,
Kyiv National University of Construction and Architecture,
Candidate of Technical Science, Associate Professor **Mykola Trehub**,
Dnipro University of Technology, Dnipro

DYNAMICS OF DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE

Due to the rapid changes in the political, social, economic, demographic and legal aspects of the development of Ukraine, the vectorization of the further development of the territorial communities remains an important issue. Based on the available retrospective materials of the decentralization process in Ukraine, the purpose of the article is to systematize the available information on the dynamics of

the development of territorial communities and the formation of problematic issues regarding the vision of the further development of communities.

The modern legislation provided the support to communities that would be formed according to perspective plans for the formation of community territories, but in fact the law allowed communities to unite independently of the approved perspective plans, and in practice perspective plans often reflected already united communities.

It is important that the administrative reform and the transition from individual settlements to the territorial communities took place quite dynamically and already at the first stage of the decentralization process it was possible to achieve significant successes.

The overall result of the completion of the decentralization process was a new system of administrative-territorial organization at the basic level and sub-regional (district) levels. In 2020, there were 1,470 territorial communities instead of 11,250, and 136 districts instead of 490. Thus, as a result of the administrative reform, the number of communities decreased by 7.6 times and the number of districts by 3.6. There were 410 urban (including the city of Kyiv), 433 villages and 627 rural communities united in the territorial communities and included 443 cities, 1,960 villages and 26,261 villages. Similar statistics was provided for January 2022, before the start of the full-scale invasion.

All components of decentralization process made it possible to talk about an important and well-founded name change: from an administrative-territorial unit, which is as impersonal as possible, to a territorial community, which has a clear connection to a certain area and citizens, who are the basis of further development. The analyzed materials and the determined dynamics of the development of the territorial communities can approve the correctness of the decentralization reforms. The permanent growth, which is confirmed in practice by increased revenues to community budgets, as well as positive demographic dynamics (in the period before the full-scale Russian invasion) are perfect indicators for decentralization process evaluation. Thus, differences in the size and number of territorial communities, demographic situation and resource provision continue to exist between regions.

To make correct decisions, the process of further formation of capable communities needs to be reconsidered, which would take into account the peculiarities of the functioning of the territorial communities during the martial law. In this vector, it is worth considering the specifics of the communities that are currently located in the territory temporarily not under the control of Ukraine, which were under occupation for a certain time and are now de-occupied, as well as territorial communities that are in the zone of active hostilities. It is obvious that the directions of their development, taking into account the social, economic, spatial and

resource components, will be different. In this process, new tasks regarding their reformatting and changing the boundaries may also appear, and therefore the general criterion indicators should be reviewed and clarified based on the above components.

Keywords: territorial community; development; sustainability; capable community.

REFERENCES

1. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini, Zakon Ukrainy, vid 21.05.1997 № 280/97-BP, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (date of appeal: 01.02.2024). {in Ukrainian}.
2. Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad, Zakon Ukrainy, vid 05.02.2015 № 157-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>. (date of appeal: 01.02.2024). {in Ukrainian}.
3. Sodoma, R., Sadura, O., Kudak, K., Kotys, N., Panukhnyk, O., & Blishchuk, K. (2023). Territorial communities of Ukraine in the context of decentralization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 45(3), 306–313. <https://doi.org/10.15544/mts.2023.31>. {in English}.
4. Kamardina, Yu.V., Chinchin, K.I. (2023). Rozvytok terytorialnykh hromad v umovakh voiennoho stanu [Development of territorial communities under the conditions of marital state]. *Visnik Mariupol's'kogo derzhavnogo univertitetu. Seriâ: Pravo*, 25, pp. 85–93. <https://doi.org/10.34079/2226-3047-2023-13-25-85-93>. {in English}.
5. Trusova, N., Plotnichenko, S., Huhul, O., Voronina, Y., Horbova, N. (2023). Reconstruction of the Real Estate the Territorial Communities in the Digital Space of Anti-Crisis Management. *Economic Affairs*, Vol. 68, No. 03s, pp. 693-704. <https://doi.org/10.46852/0424-2513.2s.2023.10>. {in English}.
6. Galderisi, A., Limongi, G. (2024). A methodological path to foster inner peripheries' sustainable and resilient futures: A research experience from Southern Italy. *Futures*. Volume 156. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2024.103320>. {in English}.
7. Slee, B. (2024). Collaborative Action, Policy Support and Rural Sustainability Transitions in Advanced Western Economies: The Case of Scotland. *Sustainability*, 16, 870. <https://doi.org/10.3390/su16020870>. {in English}.
8. Tregub, M., & Trehub, Y. (2015). Substantiation of land management methods of industrial cities. *New Developments in Mining Engineering*, 449-452. {in English}.
9. Chykarenko, I., Mamatova, T., Chykarenko, O., Sergienko, E., Martseniuk, O. (2020). Organizational and Legal Aspects of Elaboration of

Amalgamated Territorial Communities Sustainable Development Strategies. *International Journal of Management*, 11 (5), 2020, pp. 1084-1093, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3632665>. {in English}.

10. Ivanova, S., Gainutdinova, L., Kvitka, S., Shvydenko, M., Kulishova O., (2021) Models of management of the territorial community nature resources' rational use E3S Web Conf. 255 01025. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125501025>. {in English}.

11. Krushelnytska, T., Kakhovska, O., Kurinnyi, O., Matveieva, O. (2017). Main features of Ukrainian monetary policy during the post-crisis economy reformation. *Banks and Bank Systems*, 12(4), 189-202. [https://doi.org/10.21511/bbs.12\(4-1\).2017.07](https://doi.org/10.21511/bbs.12(4-1).2017.07). {in English}.

12. Petrakovska, O.S., Mykhalova, M.Yu. (2021). Zakonodavche rehuliuвання mekhanizmiv prostоровoho rozvytku terytorialnykh hromad Tezy dopovidi na Mizhnarodnii naukovo-praktychnii konferentsii «Innovatsiini tekhnolohii u planuvanni terytorii», Odesa, 7 - 9 october 2021, C. 97-102. {in Ukrainian}.

13. Tymechko, I. (2019). Terytorialna hromada u transkordonnomu prostori: chynnyky, zakonomirnosti, priorytety rozvytku: monohrafiia. Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy», 2019. 444 c. <https://ird.gov.ua/irdp/p20190008.pdf>. {in Ukrainian}.

14. Pro zatverdzhennia Metodyky formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad, postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.04.2015 № 214, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>. (date of appeal: 01.02.2024). {in Ukrainian}.